

## Erken Cumhuriyet Dönemi Sportif Teşkilatlanma Işığında Beden Eğitimi ve Spor

Abdullah Yıkılğan<sup>1</sup>

### Özet

Cumhuriyetin ilanı ile spor, bedensel bir faaliyet değil aynı zamanda vatan savunması, milli kimlik kavramlarıyla da ilişkilendirilen toplumsal bir hareket olmuştur. Erken cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1923-1950 yılları arasında sportif anlamda ciddi atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönem beden eğitimi ve spor faaliyetlerine yön veren kurumsal örgütler ışığında kendi içerisinde üç bölüme ayrılmıştır.

Bu dönemin ilk kurumsal örgütü 1923-1936 Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakıdır. Bu kurum 1922-1936 yıllarında görev yapmıştır. Bu örgüt yeni neslin sağlıklı, disiplinli ve milli bilince sahip bireyler olarak yetiştirmelerini amaçlamıştır. Spor kulüplerini bir araya getirip federasyonların kurulmasını da sağlamıştır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı feshedilmesiyle yerini Türk Spor Kurumuna bırakmıştır. Bu kurumda, 1936-1938 yılları arasında görev yapmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde dönemin beden eğitimi ve spor faaliyetlerini organize ederken devletçilik ilkesini benimsemiştir. 3530 sayılı yasa ile kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bırakmıştır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü döneminde beden eğitimi ve spor kamu hizmeti olarak görülmüştür. Bu kurum 1938-1982 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Ülke çapında spor seferberliği başlatılmıştır. Spor yurtları kurulmuş, kadınlar spor faaliyetlerinin içinde yer almaya başlamış ve ortaokul ile liselerde beden eğitimi ders saatleri artırılmıştır. Hem yurt içi hem de yurt dışı sportif faaliyetlere katılım olmuş ve önemli başarılar elde edilmiştir.

Erken cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor alanında gerçekleştirilen faaliyetlerle spor kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Spor hem eğitim hem de toplumsal hayatla bütünleşmiştir. Savaş yıllarını kapsayan bu dönemde yapılan sportif faaliyetlerle bir yandan gençleri ülke savunmasına hazır hale getirmek diğer yandan da milli kalkınma ve kültürel kimlik edinme amaçlanmıştır.

Bu bölümde Erken Cumhuriyet Dönemin’ de (1923-1950) ülkemizdeki beden eğitimi ve spor alanındaki değişim ve gelişim aşamaları hakkında bilgi vermeye çalıştık.

1 MEB, Turgut Özal Ortaokulu, ORCID: 0009-0000-5161-4908, [abdullah.yikilgan23@ogr.atauni.cdu.tr](mailto:abdullah.yikilgan23@ogr.atauni.cdu.tr)

## Giriş

Beden eğitimi ve spor kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal gibi çok boyutlu olarak gelişimine katkı sağlayan çeşitli etkinlikler olarak adlandırılır (Yıkılğan, vd., 2024). Cumhuriyet ilan edilmesiyle birlikte sportif anlamda hızlı bir kurumlaşmaya ve değişime gidilmiştir. Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda kültür, sanat ve spor alanlarında modernleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu gelişmelere öncülük eden çeşitli kurum ve kuruluşlar olmuştur. Erken Cumhuriyet dönemindeki sportif gelişmeleri bu kurumlar öncülüğünde üç döneme ayırmıştır.

1922-1936 yılları arasında Türk sporunun gelişimine öncülük eden kurum Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'dır. Bu kurumsal sportif örgüt olan ittifak, bedensel ve ahlaki gelişimi hedeflemiştir.

1936-1938 yılları arası ise Türk Spor Kurumu sportif hareketliliğe yön veren kurumdur. Devletçilik ilkesi ön planda olduğu dönemde spor siyasi otoriteye bağlanmıştır. Bu dönem izcilik faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Kadınlar uluslararası müsabakalara katılmaya başlamışlardır.

1938-1986 yılları arasında ise Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü sportif faaliyetlere yön veren kurum olmuştur. Sporu kamu hizmeti olarak tanımlayan kurum döneminde sportif faaliyetler hız kazanmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi Spor bireysel uğraş olmaktan çıkarak toplumsal gelişim, milli kimlik ve modernleşmenin bir parçası olmuştur. Bu dönemde sportif yapılanmanın adımları atılmış ve gelecek dönemler için ışık kaynağı olmuştur.

## Erken Cumhuriyet Dönemi Sportif Teşkilatlanma

Cumhuriyet döneminde Türk ulusunu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmak için birçok devrim yapılmıştır. Bu yenilikler siyasi, iktisadi gibi alanların yanında kültür, sanat ve spor alanlarında da gerçekleştirilmiştir (Tüfek, 2019).

Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında (erken dönem) sportif teşkilatlanma üç kısımda incelenebilir:

**1. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Dönemi (1922-1936):** Cumhuriyet döneminin ilk devlet gözetiminde kurulan yapısıdır. Bu kurumsal yapı 1921'de "İdman İttifakı Heyeti Muvakkatesi" adıyla kurulmuştur. Daha sonrasında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakına dönüşmüştür (Akın, 2004).

Ali Sami Yen, Nasuhi Esat Baydar, Yusuf Ziya Öniş ve Burhan Felek'in birlikte tercüme ettikleri İşviçre Spor Teşkilatı Tüzüğü, Türkiye'deki

sportif örgütlenmenin başlangıcı olarak görülmektedir (Canşen, Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları, 2015). 26 Haziran 1920 tarihinde Anadolu İdman yurdu, Fenerbahçe, Altınordu, Union, Üsküdar, Vefa, Haliç, Beylerbeyi, Beşiktaş ve Hilal spor kulüpleri temsilcileri ile Ali Sami Yen, Nasuhi Esat Baydar, Yusuf Ziya Öniş ve Burhan Felek'in katılımlarıyla İstanbul'da ilk toplantılarını yapmışlardır. Böylece Türk sporunun ilk örgüt oluşumu olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının oluşumunda ilk adımlar atılmıştır. Spor kulüplerinin temsilcileri 15 Nisan 1921'de ikinci toplantılarını gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantıya 21 yeni spor kulübü daha katılmıştır. Mahmut Eşref Bey başkanlığında geçici kurul oluşturulmuştur (Candemir, 2002).

22 Mayıs 1921'de oluşmaya başlayan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), 3 Ağustos 1909 tarihinde tescil edilmiş ve 22 Mayıs 1922'de tüzel kişilik kazanmıştır (Fişek, Türk Spor Tarihi, 1985). Geçici yönetim kuruluna Ziya Öniş, Ali Sami Yen, Selim Sırrı Tarcan, Burhanettin Felek, Nasuhi Baydar üye olarak belirlenmiştir. 14 Temmuz 1922'de Fenerbahçe lokalinde Cemiyet ilk resmi toplantısını yapmıştır (Celebizade, 1922). Bu toplantıda dernek başkanlığına Ali Sami Yen, yardımcılar olarak Burhanettin Felek, Ali Seyfi Bey getirilmiştir (Yıldız, 2002). TİCİ teşkilatı milli mücadelenin 1922 'de son bulmasıyla Türkiye'de spordan yetkili tek organ olarak faaliyetini sürdürmüştür. 1924' de kamu faydasını gözeten dernek olarak kabul edilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na yurt dışında ülkemizi temsil etme yetkisi verilmiştir. 1923 'te Türkiye Futbol Federasyonunun oluşturulmasıyla Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının federasyon kurma görevi fiili olarak başlamıştır (Fişek, 1985).

Ülkenin bulunduğu durum göz altına alındığında bu teşkilattan ülke savunmasında kullanılacak gençler yetiştirmek beklenmekteydi. TİCİ bu bakımdan kamu yararı dernek olarak görülmekteydi. TİCİ'nin 1924 Olimpiyatları'na hazırlık konusunda yetkilendirilmesi sebebiyle maddi yardım yapılmış ve her yıl bu miktar artarak devam etmiştir (Uçışık, 1990).

Kurulun 16 Kânunusani 1340 tarih ve 170 numaralı kararnamesine göre Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Tüzüğünde kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir:

“Sağlıklı bir kuşak yetiştirmek, bu sağlıklı kuşakla Türk ırkını takviye etmek, her sınıf halkı ilgilendiren idamcılığı yaygınlaştırma, ulusun bireylerini küçük yaştan itibaren teşkilatlanmaya ve birlikte hareket etmeye alıştırmak; gençleri içki, kumar vb. kötü alışkanlıklardan uzak tutarak bu sayede herkesin ahlâk ve sıhhatinin ıslahını sağlamak, sağlam ve becerikli kişiler yetiştirmek, askerî kuruluşların görevlerini kolaylaştırmak, spor

etkinlikleri yolu ile gençlere memleketlerini sevdirmek, spor yarışmalarını düzenlemek, yönetmek, sporumuzu uluslararasıda temsil etmek, idman ve spor hareketlerinin sporcular tarafından bir menfaat ve para kazanmak vasıtası olarak kullanılmasına karşı mücadele etmek ve böylece sağlık ve kuvvetin bir amaç değil, zekâ ve ilmin yükselmesi için bir araç olarak kullanılması suretiyle millî yükselişimize yardımcı olacağı kanaatini vermek” (TİCİ, Teşkilât ve Nizâmat-ı Umumiye, 1923).

TİCİ’ nin Kurulma amaçları ışığında; sporda millî bilinci harekete geçirmek, Türkçülük bilincini geliştirerek sporcuyla ülkeyi temsil noktasında motive etmek amaçlanmıştır. TİCİ sporda bu gayeleri gerçekleştirmek için ortaöğretim ve üniversite öğrencilerine beden eğitimi ve spor derslerinin verilmesi ve üniversitelerde beden eğitimi ve spor öğretmenleri yetiştiren bölümlerin açılmasına karar verilmiştir. Ahmet Fetgeri Aşeni bu konu hakkında “Okullarda ders sıralarında beyin yorarak, dirsek çürüterek alın teri döktükten sonra oradan çıkıp küflü mahzenlerde, karanlık odalarda çalışmak mecburiyetinde olanları spora teşvik etmemek en büyük insafsızlık olacaktır.” ifadesini kullanmıştır (Aşeni, 1923).

TİCİ’ nin bir diğer amacı da gençlerin maddi ve manevi bakımdan sağlıklı yetişmeleri, vatan sevgisiyle büyüyen, vatanına sadık, vatan savunmasına hazır bulunmalarını sağlamaktır. Balkan savaşları ardında 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları sonrasında yorgun, hasta ve sakat kalan Türk milletinin tekrardan vatan savunması için hazır hale getirilmesi için sivil kurumlar oluşturulmuştur. TİCİ 1924 yılında yaptığı Birinci Genel Kongresi’nde askere hazırlık sporları olarak görülen nişancılık (atıcılık), su sporlarıyla, binicilik, eskrim sporları ile ilgili federasyonların kurulmasına karar verilmiştir. Daha sonra 1925 yılında Ankara’da toplanan TİCİ İkinci Genel Kongresi’nde bu spor dalları ayrı ayrı birer federasyon olarak askerî spor teşkilâtı bünyesinde kurulmuştur (Tayga, 1990).

### Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının Görevleri

**Kurul görev** nizamnamesinde üç temel görev belirlenmiştir. Bunlar:

- Türkiye’de beden terbiyesi ve sporu fennî esaslara göre yaymak,
- Türkiye sporculuğunu dâhilde ve hariçte temsil etmek.
- Mükemmelleştirmek

Bu görevleri gerçekleştirmek içinde yapılacak çalışmalar şöyle belirlenmiştir:

- Amatör sporculuğu teşvik etmek.

- b. Müsabakaların düzenlenmesi, başarılı sporcu ve rekor dereceleri kayıt altına almak.
- c. Gerekli kanunları çıkarmak için teşviklerde bulunmak.
- d. Uluslararası müsabakalarda ülkemizi temsil etmek.
- e. Çalışma alanlarını tespit etmek.
- f. Yabancı spor kuruluşlarıyla iletişimi teşvik etmek.
- g. Tedrici surette ve şahadetnameleri vermek (TİCİ,1923).

### **TİCİ Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri**

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sporda ilerleme ve gelişme için en önemli adımlarda biri olarak okullarda beden terbiye derslerinin niteliğinin artırılması gerektiği düşünülmüştür. Bu vesileyle beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin önemi anlaşılmış ve TİCİ nizamnamesinde “Bir beden terbiyesi yüksek mektebi tesisi ve memlekete mütehasşıs lar yetiştirilmesi esbabına tevessül cylemek” şeklinde ifade edilmiş (TİCİ,1928).

1926 Maarif Teşkilat Kanunda Türkiye Cumhuriyetinde eğitim kurumları ( okul) açma izni yalnızca devlete verilmiş ve lise müfredatına jimnastik dersi konulmuştur. Maarif Vekâleti, 1930’da “Mekteplerde Talebe Spor Teşkilâtı Hakkında Talimatname” ile ilk ve orta öğrenimdeki çocukların okul dışı spor kulüplerine gitmeleri ve okul dışında yapılan toplumsal ve bireysel müsabakalara katılmaları yasaklanmıştır. Aynı talimatname ile öğretmen okulları ve resmi, özel erkek okullarıyla ,17-20 yaş arası erkek ortaokullarda talebe yurdu oluşturulması istenmiştir. Ayrıca sporcu yurdu kurulması belirtilmiş. Böylece bu öğrencilere öğretmen eşliğinde jimnastik ve oyun oynama imkânı sağlamıştır (Yücel, 1994).

1923 yılında Birinci Heyet-i İlmiyye olarak adlandırılan Maarif Kongresi’nde Maarif Vekili İsmail Safa Bey’in başkanlığında toplanan heyet izcilik ve beden eğitimi konusunu ele almıştır. 14 Ağustos 1923’te TBMM’de İcra Vekilleri Heyetinde “Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlâki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniye Dar’ülmualimin’i (Beden Eğitimi Öğretmen Okulu) açılacak, izcilik teşkilâtına tedricen içtimai esasata tevkif olunacaktır.” kararı açıklanmıştır (Ozmaden, 1999). Bu karar doğrultusunda ihtiyaç olan beden eğitimi ve spor öğretmeni ihtiyacını gidermek için Selim Sırrı Tarcan görevlendirilmiştir.

Beden eğitimi ve spor öğretmeni ihtiyacını gidermek aynı zamanda Avrupa ülkelerinin beden eğitimi ve spor dersinde kullandıkları yöntem

ve metotları öğrenmek için Milli eğitim bakanlığı tarafından 1925’ te bir öğrenci Almanya’ya, üç öğrenci İsveç’teki Kraliyet Yüksek Beden Eğitimi Enstitüsü’ne gönderilmiştir. Bunlar: Vildan Aşır Savaşır ve Suat Hayri Ürgüplü (Galatasaray Lisesi), Nizamettin Kırşan (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu) (Maarifi, 1944).

Bu dönemde beden eğitimi ve spor öğretmeni ihtiyacı fazla olduğu için Mustafa Necati’nin maarifi olduğu dönemde bir yıl süreli kurslar açılarak kız ve erkek şubeleri oluşturulmuştur. Bu kurslarda eğitim vermeleri için yurt dışından öğretmenler getirilmiştir. Jimnastik dersleri için İsveç’ten Rangar Johnson ve Inge Nerman, tıbbi jimnastik dersleri için Dr. Suen Alexanderson getirilmiştir. Bu kurslardaki diğer dersler içinde Selim Sırrı Tarcan gönüllü olarak girmiştir (Bilge, 1988).

1925 yılında orta kademedeki okullar için öğretmen yetiştirmek için Konya ilinde “Orta Muallim Mektebi” kurulmuş bu mektep 1928 yılında Ankara’ya taşınmış ve okulun ismi “Gazi Orta Mektebi ve Terbiye Enstitüsü” olarak değiştirilmiştir. Binanın yanına bir de beden eğitimi salonu ve saha yapılmıştır. 5 Temmuz 1932 tarih ve 105 sayılı “Talim ve Terbiye Kurulu Kararı” ile Erkek öğrenciler için Gazi Eğitim Enstitüsünde Beden Eğitimi bölümü açılmıştır. Eğitim 3 yıllık olarak planlanmıştır. İlk yıl okula 22 öğrenci ile eğitim- öğretime başlamıştır (Maarifi, 1944).

## 2.Türk Spor Kurumu Dönemi (1936-1938)

Türkiyede spor alanında siyasetin söz sahibi olmaya başladığı dönemdir. Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri olimpiyat komite başkanı Carl Diem’in desteğini alarak Türk Spor Kurumu Teşkilatını kurmuşlardır. Devletçilik ilkesinin benimsendiği bu dönemde sporun kulüplerin ya da kişilerin ortak malı olması uygun görülmemiştir. Yani sporda devletçilik anlayışı hâkim kılınmıştır (Fişek, 1985).

TİCİ’ nin sekizinci kongresinde lağvedilme kararı alınması ile yerine Türk Spor Kurumu kurulmuş ve başkanlığına emekli General Ali Hikmet Ayerdem getirilmiştir. Kurum 18 Nisan 1936’da Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlanmıştır. Böylelikle sporda devletçilik politikası anlayışı için büyük bir adım atılmıştır.

Türk Spor Kurumu yönetsel bakımdan TİCİ’ nin uzantısıdır. TSK’nin 1937 yılında yayımladığı nizamnamesinde TİCİ’ nin yerini aldığı, Türkiye’de sporu ferdi ve milli esaslar doğrultusunda geliştirip sporunun yurt içinde ve dışında ülkesini temsil edeceği söylenmektedir (BCA, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1936). Atıcılık, dağcılık, güreş, atletizm, tenis, futbol, bisiklet, eskrim ve su sporları federasyonları

Türk Spor Kurumuna bağlı olarak kurulmuştur (BCA,1938).

TİCİP' nin yapısına benzeyen TSK' de merkezi ve taşra olarak örgütlenmiştir. Merkez yapı genel merkez, büyük kongre ve federasyonlardan oluşurken; taşra teşkilatları da spor çevreleri, lig heyetleri, spor kulüpleri ve spor merkezlerinden oluşmuştur. Boks, güreş, atıcılık gibi savunma sporları ve geleneksel sporlara önem verilmiştir (Fişek, 1985).

Cuhuriyet Halk Partisi bünyesinde iki yıl faaliyet gösteren Türk Spor Kurumu, Türk sporunun kurumlaşması ve sporun yaygınlaştırılması için önemli adımlar atmıştır. Fakat sportif başarısızlıklar, kurumun yönetsel problemleri, siyasi çatışmalar ve sporda siyasi partinin baskısının artması kurumu yıpratmıştır. 29 Haziran 1938' de 3530 sayılı yasa ile Türk Spor Kurumu yerini doğrudan spor faaliyetlerine yön verecek " Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğüne" burakmıştır (Tüfek, 2019).

### **Türk Spor Kurumu Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri**

Bu dönemde 1936 yılında yayınlanan ilköğretim programıyla bilimsel temelli eğitim benimsenmiştir (Ateş, 2019). 1936 yılında Maarif vekaletinin yayınladığı bir talimnameye göre 13 yaşından itibaren her gencin eğitimini bitirene kadar izcilik dersine katılmaları zorunlu hale getirilmiştir. Bu ders haftada bir gün verilecektir. Dersin amacı çocukları hayat mücadelesine hazırlamaktır. Okullarda izcilik bölümü olması ve beden eğitimi öğretmenlerinin izcilik kurslarına katılması planlanır. (Gazetesi C., 1936). Gazi Enstitüsü kurs açar ve zorunlu olarak beden eğitimi öğretmenleri katılır (Gazetesi A. , 1936).

Berlin'de gerçekleştirilecek olimpiyatlar öncesi düzenlenecek Yüksek Beden Eğitimi Kongresine katılmak için Gazi Beden Terbiyesi Enstitüsü öğrencileri ve Maarif vekaleti Beden Eğitimi Direktörü Cemal Gökdoğan'ın tüm masrafları için hazırlanan kararname Atatürk tarafından imzalanmıştır (Tazegül, 2022). Bu da dönemde hükümetin beden eğitimi ve sporun gelişimini desteklediğinin büyük bir örneğidir. 1935 yılında Brüksel'de yapılacak olan Arsıulusal Kongresi'ne Türkiye'yi temsilen Selim Sırrı Tarcan ve Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Eğitimi Direktörü Nizamettin Kırşan'ın katılması münasip görülmüştür. 1935 yılında ülkemize gelen İsveç veliaht prensi, eşi ve kız kardeşi 4 Ekim'de Gazi Terbiye Enstitüsünü ziyaret etmiştir. Buradaki eğitimi izlemiş ve hocalardan bilgiler almıştır (Güncü, 2013).

Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü ikinci mezunlarından Cevdet Anın, Ahmet Yaraman ve Hasan Örengil Almanya'ya Berlin Devlet Beden Eğitimi Akademisi'ne eğitim amaçlı gönderilmiştir (Güven, 1996).

Türk sporunu geliştirmek amacıyla bu dönemde sporcularımız yabancı ülke takımları ile müsabakalar yapmışlardır. Rusya’da müsabakalara katılan sporcularımızın performansı hakkında İsmet İnönü’ye Moskova Büyükelçiliği’nce rapor hazırlanmıştır (BCA, 1936).

1936 sportif anlamda Türk kadını için de önemli bir yere sahiptir. Gazi Terbiye Enstitüsü bu yıl kız öğrencileri enstitüsüne kabul etmeye başlamıştır. Aynı yıl iki kadın sporcumuz eskrim branşında Berlin olimpiyatlarına katılma hakkı kazanmıştır. Bu sporcularımız: Suat Aşeri (Tarı) ve Halet Çambel’dir (Canşen, 2015).

### 3.Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Dönemi (1938-1986)

3530 sayılı yasa ile kurulan Beden Terbiye Genel Müdürlüğü spor eğitimini sağlık gibi kamu hizmeti olarak ele almıştır. Devletin, sportif faaliyetlerinden ilk ve en önemli isteği Türk sporunu batılı ülkeler seviyesine taşımaktır. Başka bir beklenti ise ekonomik kalkınma ve yurt savunmasına katkıda bulunmasıdır. Sportif başarı için güçlü bir otoriteye, disipline ihtiyaç olduğu bunun da devlet eliyle gerçekleştirileceği inancının hâkim olduğu bir dönemdir (Akgül, 2006). Bu yasa kapsamında beden eğitimi ve spor öğretmenlerine ihtiyaç duyulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı Gazi Terbiye Enstitüsü ile anlaşma yaparak enstitüler kurulana kadar bu kurumdan faydalanmıştır. 1940 yılında devlet öğrenci eğitimi için 6.000 liralık ödenek kullanmıştır (TBMM, 1940).

29 Haziran 1938 tarihinde TBMM genel kurulunda kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu kapsamında kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün oluşturulma amacı: *“Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılabcı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmektir.”* Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Beden Terbiye Kanunu’nun sporla alakalı devlet otoritesi altında ilk önemli adım atılmış olarak açıklar. Kanun 16 Temmuz 1938 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Başbakanlığa bağlı kurumun merkezi Ankara olarak belirlenmiş (BCA, 1938).

1938 yılında Beden Terbiye Kanunu’na ilişkin TBMM toplantısında Başbakan Celal Bayar; *“Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da ideale ulaşdırılması için yüksek Kamutay’ın kabul ettiğı Beden Terbiyesi Kanunu’nun tatbikına geçildiğini görmekle memnunum.”* Atatürk’ün hasta yatağında söylediğı sözüne yer vermiştir (Kalemoğlu, 2011).

Halk arasında spor seferberliği olarak adlandırılan Beden Terbiye Kanunu ile gençlerin spor kulüplerine katılması, boş zamanlarında beden eğitimine devam etmesi zorunlu hale gelmiştir. Bakanlar Kurulunun çıkardığı

kararname ve bu karanameye uygun oluşturulan tebliğler ve programlar ile zorunlu sporun sınırları belirlenmiştir. Buna göre 12-45 yaş arası tüm erkek vatandaşların haftada en az dört saat beden eğitimi yapması gerektiği, 50' den az spor zorunluluğu olan vatandaşın olduğu yerlerde spor grupları, okul ve kışla dışında 50'den fazla zorunlu spor yapması gereken vatandaşların olduğu yerlerde ise spor kulüpleri kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca kanunun başka bir maddesinde bir iş yerinde 500'den fazla işçi ve memur çalışıyorsa kurum uzman spor eğitmeni bulundurma ve spor tesisleri yapma kararı alınmıştır (Tüfek, 2019).

Bu yasanın çeşitli maddelerine dayanılarak 1938-1945 yılları arsında çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalardan dikkat çekenleri arasında silahlı egzersiz, yavaşık düzen alıştırmaları ve el bombası gibi uygulamalardır. Uygulamanın yapıldığı dönem dikkate alındığında gerçekten kayde değer oldukları görülmektedir (BCA, 1938).

Beden Terbiye Kurumu sportif faaliyetlerini zorunlu olarak atletizm, voleybol, jimnastik ve basketbol, izcilik, kayak, yüzme, dağcılık sporlarından birini yapmak ; zorunlu olmayanlardan ise boks, tenis, futbol, eskrim, futbol ve kürek olarak belirlemiştir. Zorunlu sporlardan geri kalanlar için belirlenen fiziksel dayanıklılığı attıran koşma, yüzme, tırmanma gibi spor branşları karada ve denizde zor şartlarda hayatta kalabilme, kendini ve diğer insanları kurtarabilme becerisini kazandırmayı hedefler (Akin, 2004).

### **Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri**

1938 yılında, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki bilgilerini attırmak ve uygulanacak yeni müfredat programının uygulamasını kolaylaştırmak için kurslar açılmıştı. Bu kursların en önemlilerinden biri de Beden Terbiye kursudur. Bu yıl ortaokul ve liselerdeki beden eğitimi derslerinin düzenlenmesi için genel beden terbiye direktörlüğü tarafından incelemeler yapılmıştır. İnceleme sonucunda ortaokul ve liselerde beden eğitimi derslerinin önce 2 saate çıkarılması daha sonra da 3 saate çıkarılması kararlaştırılmıştır. Kurumun hazırladığı talimatname Talim Terbiye Dairesine bildirilmiştir. Bu talimatnameye göre lise ve yüksek okullarda spor yurtları kurulacaktır. Bu talimatname kız liseleri içinde geçerlidir (Tazegül, 2022).

1938 yılında Kız Teknik Yüksek Öğretim Okulların da Jimnastik dersi haftada bir saat olacak şekilde ders programına eklenmiştir (Arıç, 2011). 1939 yılında Maarif Vekaletinin açtığı spor yurtlarında görevli olan beden eğitimi öğretmenleri için Gazi Terbiye Enstitüsü kurs düzenlemiştir. Kursu

46 öğretmen katılır. Bu kursta bir aylık süre zarfında Futbol, atletik sporlar, hentbol ve sporsal oyunların okullarda uygulanma şekli konusunda eğitim verilmiştir (Ulus Gazetesi, 1939). İsveç'in Stockom kentinde 1939 yılında düzenlenen jimnastik kongresine Gazi Terbiyesi Enstitüsü Beden Eğitimi Öğretmeni olarak görev yapan Zehra Alagöz görevlendirilmiştir. Zehra Hanım dönüşte gerekli makamlara vermek üzere bir de rapor hazırlamıştır (Tazegül, 2022).

Atatürk'ün son defa katıldığı 19 Mayıs 1938 yılında düzenlenen Mektepler İdman Bayramı'nda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya binlerce kişinin imzaladığı dilekçe sunulmuştur. Bu dilekçe de 19 Mayıs gününü spor ve gençlik bayramı olarak düzenlenmesi istenmektedir. Aynı zamanda törenlerin yapıldığı stadyuma da 19 Mayıs Stadyumu isminin verilmesi talep edilmiştir (Tüfek, 2019).

Savaş dönemi içerisinde yer alan bu dönemde ülkedeki bir kısım kulüpler kapatılmış, bir kısım kulüplerde birleştirilmiştir. Bakanlar Kurulunun 29 Ocak 1942 yılındaki toplantısında Ordu, Kırklareli ve Trabzon'da Cemiyet Kanunu kapsamında 8 kulübün dördü çeşitli adlar altında birleştirilmesi, dördü için ise kapatılma kararı alınmıştır (BCA, 1942).

29 Haziran 1938 tarihinde TBMM genel kurulunda kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile ülkenin her köşesinde beden eğitimi ve spor faaliyetlerinde seferberlik başlamıştır. Örnek verecek olursak: Balıkesir'de 1918 ile 1920 doğumlu çocukların mahalli spor kulüplerine kaydı yapılmış ve 8 Ekim 1939 tarihinde dokuz beden eğitimi öğretmeni eşliğinde çalışmalarına katılmışlardır. Cumhuriyet Bayramı'nda resmi geçide katılmaları için seçilen 350 genç özel olarak çalıştırılmışlardır. Alibey nahiyesinde atletizm, askerlik ve jimnastik konusunda 42 çocuğa bilgi verilmiştir. Sındırgı ilçesinde 50 genç zorunlu spor eğitimine tabi tutulmuş.

17 Temmuz 1940 tarihli 2/13980 sayılı kararname ile Beden Terbiye Genel Müdürlüğü'nde çalıştırılmak üzere alınan memur ve hizmetli kadrolarındaki 16 öğretmen unvanı kayakçı ve dağcı olarak değiştirilmiştir.

Bu dönemde ülke içerisinde çeşitli sportif faaliyetler düzenlenmiştir. Bunlara örnek olarak 14 Eylül 1940 yılında Fenerbahçe stadyumunda Afyon, Ankara, İzmir, İstanbul, Eskişehir ve Kocaeli şehirlerinden gelen atletler ile atletizm Türkiye birinciliği müsabakaları yapılmıştır. Dereceye giren sporcuların 5-6 Eylül 1940 yılında İstanbul'da yapılacak 11. Balkan Oyunlarına katılmaları için 20 günlük milli takım kampına alınması kararlaştırılmıştır. Bu Balkan Oyunları'nda ülkemiz altı birincilik, on ikincilikle 15 yıllık balkan oyunları serüvenindeki en iyi dereceyi elde etmiştir. Başka bir etkinlikte 14 Eylül 1941

yılında İstanbul ve Ankaralı boksörler 19 Mayıs stadyumunda mücadeleler yapmıştır. Aynı tarihte Atıcılık Federasyonu tarafından Ankara'da atıcılık yarışmaları düzenlenmiştir. Türkiye yüzme birinciliği yarışmaları Adana ilimizde gerçekleştirilmiştir.

1942-1943 Yıllarının haziran ayından itibaren İstanbul bölgesinde atletizm, boks, bisiklet, atıcılık, futbol, dağcılık, su sporları, eskrim, güreş ve tenis müsabakaları düzenlenmiştir. Aynı zamanda 3 Eylül 1944 yılında Türkiye Ferdi Güreş Birinciliği İstanbul'da düzenlenmiştir. 3 Ağustos 1945 yılında tenis turnuvası düzenlenmiştir.

Bu dönemde ülke sporcularımız aynı zamanda yurt dışı müsabakalara katılmışlardır. 14-21 Mayıs'ta İskenderiye ve Kahire' de düzenlenecek olan Uluslararası Atletizm müsabakalarına 6 atletin maliyeti karşılanılarak gönderilmiştir. 25-19 Mayıs 1939 yılında Uluslararası Binicilik müsabakaları için 12 sporcu ve atının masrafı karşılanarak gönderilmiştir. 12. Uluslararası Olimpiyat oyunları için Türkiye davet edilmiştir (Yurtoğlu, 2022).

### Sonuç ve Değerlendirme

Cumhuriyetin ilanı ile ülkemizde sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi spor alanında da hızlı bir değişim ve gelişim gözlenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi sportif faaliyetlere yön veren kurumlar bakımından üç dönem olarak ele alınmıştır. 1923 yılında devlet kontrolünde kurulan ilk kurum olan Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı dönemi olarak adlandırılan 1923- 1936 yıllarında sportif anlamda ciddi atılımlar yapılmıştır. Okullarda beden eğitimi ve spor ders saatlerinin artırılması gerektiği vurgulanmış. Öğretmenleri eğitimi için yurt dışına öğrenci gönderilmiş. Öğretmenlerin eğitilmesi için yurt dışından öğretmenler getirilmiştir.

Erken cumhuriyet döneminin ikinci evresi olarak adlandırılan Türk Spor Dönemi'nde ülkedeki CHP yönetiminin devletçilik politikası spor alanında da kendini göstermiştir. Okullarda izcilik faaliyetleri artırılmış. Ülke içi ve dışındaki çeşitli sportif faaliyetlere katılma noktasında sporcularımıza devlet tarafından destek ve imkân sağlanmıştır. Bu dönem sportif anlamda Türk kadını için dönüm noktasıdır. Gazi Enstitüsü ilk kez 1936 yılında beden eğitim bölümüne kadın öğrenci almıştı. Yine aynı yıl iki bayan sporcumuz Berlin Olimpiyatları'na katılmışlardır.

1938'de kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün kurulmasıyla erken cumhuriyet döneminin son evresine girmiştir. Bu kurum sporun kamu hizmeti olarak ele alınmasını sağlayarak ülke çapında bir spor seferberliği başlatmıştır. Çeşitli illerde sportif faaliyetler düzenlemiştir. Bu süreçte spor, eğitim kurumlarıyla bütünleşmiş; beden eğitimi dersleri müfredata

girmiş, öğretmen yetiştirme faaliyetleri hızlanmış, spor yurtları kurulmuş ve kadınların spor faaliyetlerine katılımı sağlanmıştır. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü döneminde sporun kamu hizmeti olarak görülmesi, gençlerin zorunlu beden eğitimi uygulamalarıyla disipline edilmesi ve ulusal-uluslararası müsabakalara katılım sağlanması amaçlanmıştır. Fakat ikinci dünya savaşına denk gelen bu dönemde bazı spor kurumları kapatılmak bazıları da birleştirilmek zorunda kalınmıştır (Alaeddinoğlu, 2024).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sportif anlamda atılan bu adımlar daha sonraki çağlarda hem kurumsal hem de toplumsal anlamda yol gösterici olmuştur.

## Kaynakça

- Aşeni, A. F. (1923). “Memleket Sporcu Gençlik İstiyor. *Türk Spor Mecmuası*(5).
- Akın, Y. (2004). “*Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*” *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akgül, L. (2006). Cumhuriyet dönemi spor adamlarından: Burhan Felek. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türk Devrim Tarihi Araştırma Merkezi, s. 203-236.
- Alaeddinoğlu, V. (2024). Türk Sporunun Mikro ve Makro Gelişimi İçin Sistemsel Yaklaşım. *Beden Eğitimi ve Spor Özel Sayısı*, 1(1), 129-139.
- Arıç, S. A. (2011). Ankara da modanın öncüsü bir okul ismet paşa kız enstitüsü. *umhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, s. 3-15.
- Ateş, Ş. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Millî Eğitim Sisteminin Oluşmasında İdealizm ve Romantizmin Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- BCA. (1936, Ağustos 16,22). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/> adresinden alındı
- BCA. (1936). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa.aspx?icerik=12&h=AA-54A70923B86C8AD74249E0E555F5948A9923AE2A51E06E2DFE30B-4D635A1E2> adresinden alındı
- BCA. (1938, Şubat 3). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.devletarsivleri.gov.tr/> adresinden alındı
- BCA. (1942). *3512 sayılı Cemiyetler Kanunu hakkında*. Ankara: TBMM, Kanunlar Dergisi,.
- Bilge, N. (1988). *Türkiye’de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,.
- Canşen, E. (2015). Türkiye cumhuriyetinin spor politikaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), s. 33-48.
- Canşen, E. (2015, 33-48). Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1).
- Candemir, M. (2002). *Bab-I Ali Evrak Odası*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Celebizade, S. F. (1922). 29 Teşrinisâni 1922. *Spor Alemi*, s. 8-9. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/6715f175-c041-4bbf-a516-37d765aaa385/full> adresinden alındı
- Fişek, K. (1985). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*,. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Güney, N. (2013). Atatürk Döneminde Türkiye’ de Beden Eğitiminin Gelişimi. Ankara. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/676144> adresinden alındı

- Güven, Ö. (1996). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimine Hızlılayıcı Çalışmalar. *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), s. 70-82.
- Gazetesi, A. (1936, Nisan 20). Akşam Gazetesi.
- Gazetesi, C. (1936, Aralık 28). (4535). Cumhuriyet gazetesi.
- Kalemoglu, Y. (2011). *Türkiye ve İngiltere’deki ilköğretim beden eğitimi dersi öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı. Ankara: Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Maarifi, T. (1944). *1923 – 1943 Yılları Maarifimiz*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Ozmaden, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi ilk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tüfek, S. S. (2019). *Cumhuriyet Döneminde Spor*. Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tazegül, Ü. (2022, Haziran). Cumhuriyetin İlk Yılları Çağdaş Beden Eğitimi ve Öğretimi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(31), s. 138-154.
- TBMM. (1940). *Zabıt Ceridesi*. Ankara: TBMM 1940 Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü Bütçesi, Dönem: 6, .
- TİCİ. (1923). *Teşkilât ve Nizâmat-ı Umumiye*. Ankara: Ahmet İhsan Matbaası TİCİ Yayını.
- TİCİ. (1923). *Teşkilât ve Nizâmat-ı Umumiye*. Ankara: Ahmet İhsan Matbaası TİCİ Yayını.
- TİCİ. (1928). “Bir beden terbiyesi yüksek mektebi tesisi ve memlekete . *TİCİ, Dördüncü Umumî Kongre*.. İstanbul: TİCİ Yayını, Akşam Matbaası.
- Uçışık, F. (1990). *Türk Spor Yönetimindeki Gelişmeler ve Değerlendirilmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ulus, G. (1939). Ankaar: Ulus Gazetesi.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de Ortaöğretim, H.Â. Yücel Külliyyâtı III*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıkılğan, A., Kırıyıcı, F., Akkuş, E., & Kaşalı, K. (2024). 5.Sınıflarda Uygulanan Beden Eğitimi ve Spor Ders Müfredatının Öğrencilerin Biyomotorik Özellikleri Üzerine Etkisi(Erzurum Örneği). *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(SI-1), s. 35-47.
- Yıldız, D. (2002). Çağlar Boyu Türkler’de Spor. İstanbul: Telebasım Yayıncılık.
- Yurtoğlu, N. (2022). İkinci dünya savaşı yıllarında türkiye2de beden eğitimi ve spor (1939- 1945). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*(105), s. 179-224. doi:10.33419/aamd.1114152